

Modern Dünyanın Kökenleri - 15. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Dünyanın Küresel ve Ekolojik Tarihi

Robert B. Marks, Çev. Ulaş Deniz Tümkaya

İstanbul, Selenge Yayınları, 2022, 360 sayfa, ISBN: 978-625-7459-79-2.

Ömer GÜN*

Türkçemize kazandırılan bu nadide eser, Batı'nın klasik yükseliş hikâyesinin aksine klasik anlayışına alternatif yeni bir anlayış sunma gayesi gütmektedir. Eserin müellifi, dünya tarihinin okuyuş, yazış ve anlatımı hususunda Batı/Avrupa merkezli bakış açısına eleştiri getirmekle beraber çok merkezli dünya anlatısı sunulmasını teklif ediyor.

Kitap; altı ana bölüm, sonuç, ön söz ve başlangıç kısımlarından mürekkeptir, ön sözden sonra “Başlangıç: Batı'nın Yükselişi” kısmıyla başlamaktadır. Daha sonra gelen altı ana bölüm sırasıyla şöyledir: Birinci bölüm, “Maddi ve Ticari Dünyalar, 1400'lü Yıllar”; ikinci bölüm, “Çin’le Başlamak”; üçüncü bölüm, “İmparatorluklar, Devletler ve Yeni Dünya, 1500-1775”; dördüncü bölüm, “Sanayi Devrimi ve Devrimin Sonuçları, 1750-1850”; beşinci bölüm, “Uçurum”; altıncı bölüm, “Büyük Sapma”. Kitap sonuç bölümüyle nihayet bulmaktadır. Ana bölümler kendi içinde muhtelif alt başlıklara bölünmüştür ve konular arasında bağlam kurulması hususunda güçlük çekilmemektedir.

Mezkûr eserin müellifi, kitabın başlangıç kısmında belli sorular sormaktadır. Araştırmalarını, kitabın daha sonraki bölümlerinde birbirine bağlı olarak sunduğu verileri, bu sorular bağlamında değerlendirmiştir. Müellif, dünya tarihi yazımı hususunda Avrupa/Batı merkezci anlayışı tenkit ederek, “Batı'nın yükseliş hikâyesinin yanlış olup olmadığına karar vermenin tek yolu, dünyanın bugün olduğu hale nasıl geldiğine dair alternatif bir anlatı inşa etmektir” diyerek bizlere yeni bir teklif sunmaktadır. (s.29) Bu alternatif anlatım *ekolojik* temeller üzerine oturtulan ve *tarihsel*

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Tarih Bölümü, İstanbul, omergun.3467@gmail.com

olumsallık, rastlantı, konjonktür olmak üzere üç mühim kavram üzerine inşa edilmektedir. Mezkûr kavramları açıklamak gerekirse şöyle misaller verebiliriz. *Tarihsel olumsuzluk*, talihin yaver gitmesi veyahut yaver gitmemesi şeklinde ele alınabilir. Batılılar, Müslüman ve Türk imparatorlukları tarafından tarihsel süreç içerisinde, bugün Avrupa adını verdiğimiz yere sıkışmış bir haldeydiler. İnsanlık tarihinde kaydedilen iki önemli olay olan Amerika'nın keşfi ve Ümit Burnu yoluyla Hindistan'a giden yolun keşfi bugün *Batı yükselişi* adını verdiğimiz sürecin başlangıcıdır. Bu sürece giden yol ise Avrupa'nın verimsiz topraklara sahip olması ve Akdeniz'deki ticaret sahasının daralmasıydı. Mesela bu tarihsel olumsuzluktur. *Rastlantı* kavramına bir misal vermek gerekirse, kömür yataklarının dünya üzerindeki dağılımı bağlamında sanayileşme sürecine hangi ülkenin girip girmeyeceğini belirlenmiştir. Son kavramımız olan *konjonktür*, çeşitli, farklı ve birbirinden bağımsız gelişmelerin, birbiriyle etkileşimde bulunacak şekilde bir araya gelerek eşsiz bir tarihsel an yaratması ile meydana gelir. (s. 33) Bu kavrama bir örnek vererek mezkûr kavramlarımızı açıklamayı nihayete erdireceğiz. Avrupa'da siyasi örgütlenmenin baskın biçimi olan ulus-devletlerin gelişmesi, sanayileşmeye yol açan nedenlerden oldukça bağımsız şekilde meydana gelmiştir. (s. 33) Bu iki bağımsız olayın, *batı üstünlüğünü* yakın dönemde ispat etmiş olması konjonktürdür.

Daha evvel bahsettiğimiz üzere müellif, ekoloji temelli ve çok merkezli bir tarih anlatısı sunmaktadır. Çin'i, Hindistan'ı, Osmanlı'yı, Aztekleri, İnkaları da içine katan çeperler bağlamında küresel bir tarih anlayışı işlemektedir. Çevresel faktörlerin etkisini tarihî olayların nasıl gerçekleştiğini açıklamak hususunda tek sebep olarak görmemekle beraber en temel sebep olarak, bugünkü dünyaya hangi süreçlerden geçerek geldiğimiz noktasında bizlere ipuçları vermektedir. Çevreden kastımız sadece iklim olayları olmamakla beraber çok yönlüdür; epidemik hastalıklar, kıtlıklar, yer altı ve yer üstü doğal kaynakların yeryüzündeki dağılımı, dünyanın muhtelif coğrafyalarının avantajları ve dezavantajları vs.

Müellif, dünyadaki ilk küreselleşme adını verebileceğimiz olayın, Batılıların keşiflerinden öncesine dayandığını ileri sürmektedir. Bizler Batı merkezci bir anlayışa maruz kaldığımız için keşifler neticesinde ve sonraki olaylar bağlamında dünyada bir küreselleşme olduğunu biliyoruz. 1400'li yıllarda Çin, bugün Hint Okyanusu sahasında Hindistan, Doğu Afrika, Güneydoğu Asya ve cümle İslam meskeni ile ticari faaliyetler sürdürmekteydi. Müellif, kitapta belli kavramları (biyolojik eski rejim, merkez ve çeper, çok merkezli) açıklayarak, verilerini bu bağlamda işlemektedir. Kitap, konu edildiği her bölümü mevcut dünya tarihinde yer edinmiş siyasi olaylar bağlamında ele almaktansa, ağırlıklı olarak kavramlar ve o siyasi olaylara giden süreçte çevresel etmenlerin ne derecede yönlendirici olduğunu göstermektedir.

Müellif her ne kadar Avrupamerkezci bakış açılarının bizleri modern dünyanın köklerini anlamamız hususunda hataya düşüreceğini vurgulamış olup çok merkezli bir anlatı teklifi sunmuş olsa da, kendisinin Asya kökenli olması hasebiyle o çok merkezli anlatıda Çin'e büyük yer ayırmış olması gözlerden kaçmamaktadır.

Takdim yazımızı nihayete erdirirken Őu hususları vurgulamadan geçmeyeceğiz. “Geçmiş değişmeyebilir, ama geçmiŐi anlatma biçimi, yani tarihimiz deđiŐir. Tarih -tarihçilerin yazdığı anlatılar bizimle ilgilidir.” Kitabın ön sözü bu pasajla başlamaktadır. Őu an içinde yaşadığımız ya da bazılarıımıza göre maruz kaldığımız “modern dünya”yı kuran aktör olarak sadece Batı’yı görmek tüm insanlığa haksızlıktır. Batı’yı konumlandıracağımız noktayı müelliften yapacağımız Őu alıntıyla açıklamak daha doğru olur. “Hint Okyanusu dünyasının perspektifinden bakıldığında Avrupa, Asya’da üretilen zenginliklere umutsuzca erişmeye çalışan çeperdeki marjinal aktördü.” (s. 75) Batı dünyasını ve modern dünyayı kuran faktörleri anlamamız için çok yönlü perspektiflere sahip olmamız gerekir. Batı’da birbirinden son derece bağımsız meydana gelen gelişmeler (coğrafi keşifler, aydınlanma, sanayileşme, sömürgecilik), Batı’dan bağımsız olarak Doğu dünyasındaki ticaret ağları bağlamında Çin ve Hindistan ile olan ilişkiler ve yaşanan olaylar, bugün Batı üstünlüğu olarak tabir ettiğimiz kavramı meydana getirmiŐtir. Modern dünyanın oluşumunda Batı’daki teknik/bilimsel gelişmeleri etkileyen başka çevresel faktörlerin olduğunu, aslında modern dünyayı kuran merkezin Doğu’nun bizatihi kendisi olduğunu görmek bu kitapla mümkün olacaktır.